

H.F. Feilberg, en ny tids præst i Brørup-Lindknud Sogne

Af Andreas Bruun

I 1869 skulle Brørup og Lindknud Sogne, som dengang hørte sammen, have ny præst. Man havde i de to sogne haft en præst, Peter Heinsen gennem de seneste 23 år. Heinsen var tysksindet og havde gået på universitetet i Göttingen, men havde så taget teologisk embedseksamen i København sandsynligvis for at kunne søge embede i Danmark.

Heinsen var uberørt af den tids store nationale og religiøse røre i Danmark. Han har næppe heller beskæftiget sig med dansk litteratur og åndsliv. Biskoppen i Ribe havde givet ham en reprimande for på et tidspunkt at have forrettet gudstjeneste på tysk.¹ Heinsen undskyldte sig med, at der, som rigtigt var, fandtes en del tyske indvandrere i sognene og lovede, at det ikke skulle gentage sig. Der var også nogle, der havde gjort forsøg på at få Heinsen afsat, men det var mislykkedes.

Der kan fortælles mærkelige, ja nærmest uhyrlige historier om Heinsen fra hans tid i de to sogne. Han havde bl.a. hang til at overdrive. Et sted er han betegnet som stiftets største løgner og pralhals. Et eksempel til belysning af hans noget besynderlige facon er hans begravelsestale ved lærer Niels Hansens kiste. Hvor det ellers var hans mening, at ville gøre det så ualmindeligt godt, sluttede han talen med: *Denne Niels*

Hansen var min Gud mere værd en tusinde fede Stude. Folk var da begyndt at gå ud af kirken, og en læge blandt dem havde meldt: *Jeg vil give Attest paa, at Manden er taabelig.* Det var Heinsen måske også, som lignende episoder kunne tyde på, men han skulle vist ellers have været godgørende over for især småkårsfolk.²

I 1867 var C.J. Balslev blevet ny biskop i Ribe, og en af hans første visitatser gjaldt Brørup. Ved den lejlighed blev Heinsen anmodet om at søge sin afsked, som han så gjorde i efteråret 1868.

Historierne om Heinsen har dog mindre interesse i sammenhængen her, men de er vigtige for den efterfølgende historie om præstekiftet i 1869 for at vise, at sognebørnene eller menighederne i Lindknud og Brørup i hvert fald ikke af deres præst var blevet orienteret om det nye, der var i gære i de år angående folkestyret, højskolerne og vækkelserne og da slet ikke havde fået oplysning om Grundtvig, og det han ellers inspirerede til.

Det var endda sådan for de fleste, at hvis de endeligt havde fået noget fortalt af deres præst eller havde hørt noget om Grundtvig eller f. eks. om den dengang nye Askov Højskole, så var det for noget skidt – det var noget, man skulle vogte sig for. Det var simpelthen samfundsomstyrtende virksomhed

ministeren om *at anbefale og indstille en ærlig, kristelig Mand lige meget af hvad Retning, blot ikke Riis Lowson.*³

De havde også en kandidat at forslå ministeren, nemlig Henning Frederik Feilberg, der også var en af de fordrevne præster fra Sydslesvig. Niels Jokum Termansen havde sammen med Askov-folkene anbefalet mindretallet at tale med og tilskynde Feilberg til at søge kaldet. De kendte Feilberg og vidste, at han var åben for tidens nye ideer om oplysning og åndelige spørgsmål. Desuden var han svoger til Heinrich Nutzhorn, som var en af de ledende folk på Askov Højskole.

Blandt de 29 vakte folk var Eskelundlæreren, kirkens degn Andreas Thjellesen. Han havde været elev hos Christen Kold og var ivrig fortaler for ansættelsen af Feilberg, hvilket skaffede ham fjender i sognet. Der blev gjort forsøg på at få ham afsat af den grund, men det mislykkedes. Han blev senere Feilbergs trofaste støtte og ven.

Det store flertal sendte også en deputation til ministeren med proprietær Bennedsen, Stensvanggård i spidsen. De havde 281 underskrifter med i tasken fra folk, der ønskede Riis Lowson og søgte at undgå det skrækkelige nye. Det fortælles, at de to deputationer mødte hinanden på Fredericia Banegård – den for det store flertal på vej mod København, den for mindretallet på vej hjem. De to repræsentanter for de 29 havde allerede på det tidspunkt et begrundet håb om at blive hørt.

Hvad nu? Her var jo sket en overrumpling!

Den efterfølgende strid om præstevalget blev nok på grund af denne overrumpling yderligere hård.

H.F. Feilberg fotograferet af Karl Kristensen, Askov.

Feilberg blev nemlig indstillet af ministeren og valgt af kongen, der dengang suverænt valgte, hvem han ville udnævne, og det var op til ham, om han ville tage hensyn til en menigheds ønske.

Flertallet gjorde forsøg på at få kongen til at ombestemme sig, men det hjalp ikke. Feilberg blev "kaldet", som det hedder, og indsat i embedet den 28. januar 1869. Det blev straks bekendt, at den nye præst havde forbindelse til det slemme Askov, og at han sandsynligvis havde fælles, åndeligt syn med denne skoles folk, altså måtte han være grundtvigianer – det værste, der i flertallets øjne kunne siges om den nye præst.

Da Feilberg ankom til præstegården, lå der en skrivelse til ham fra det store flertal. Dens indledning lyder sådan:

*Velærværdige hr. pastor Feilberg!
Det er sandsynligvis Deres Velærværdighed ubekendt at en langtovervejende Majoritet her i Menighederne – 281 Familiefædre og øvrige Beboere mod 29 – blandt andet særligen have andraget om at maatte forskaanes for at faa en Grundtvigianer til vores Sognepræst! Thi i det Øjeblik vi*

hørte Deres Udnævnelse, kom det Rygte næsten samtidigt, at De ikke desmindre var, om end ikke en fremtrædende Grundtvigianer, saa at De dog alligevel delte grundtvigianske Anskuelse og vi dermed paa ingen Maade tro, at Deres Velærværdighed under denne Forudsætning ville træde ind i en Menighed som Sjælesørger, hvor maaske kun 1/10 af Sogneboerne kunne ønske Dem velkommen.

Vi tillader os derfor efter Overvejelse tildels i Dag i et Møde ærbødigst ligefrem at spørge Dem om: "Er De en Grundtvigianer eller ikke, og forudsat at De ikke er det, kunne vi da vente nogen Støtte hos Dem overfor de religiøse Bevægelser omkring os".

Brevet er underskrevet af 19 mænd med Bennedsen som førstemand.⁴

Feilberg svarede: *Om jeg er Grundtvigianer, ja derpaa er jeg ude af stand til at svare Dem, jeg ved mig i fuldeste Maal baade i Tro og Lære i overensstemmelse med den danske Kirkes symboliske Bøger og nu i øvrigt henvise til min Prædiken, jeg har aldrig været vant til at lægge Skjul paa min kristen Tro eller mit kristen Haab.* Feilberg påpegede endvidere, at han ikke var partimand, aldrig havde været det og ikke ønskede at tage del i striden.⁵

Modstanderne, stadig med Bennedsen i front, var meget ihærdige i deres – ja det ligner nærmest forfølgelse – af Feilberg. Feilbergs svar på spørgsmålet, om han var grundtvigianer, fandt de, for det første var undvigende, og for det andet, mente de, at han ikke havde interesse for og kærlighed til den gamle af fædrene nedarvede tro. De var kede af, at de måske skulle se sig nødsat

get til at løsrive sig fra den hidtil så kære forbindelse til deres egen menighed.

Efter en tid, hvor Feilberg var kommet ind i arbejdet og varetagelsen af embedet, blev der klaget over, at der kun blev sunget nye salmer til gudstjenesterne. Salmerne var ukendte og gik oven i købet på hopsa melodier.

Der findes en omfattende brevveksling mellem især modstandernes talsmand proprietær Bennedsen og Feilberg. Det viser sig, at Bennedsen, der kritiserede alt muligt ved Feilbergs gudstjenester, ikke selv kom til gudstjenesterne!! En brevsriver, Nees fra Assersbølgård, som var tysk indvandrer, gav udtryk for, at det grundtvigske, som vedkommende altså mente, var Feilbergs baggrund, var *fagre Ord og Englelader, der dulmer Fornuften, mystificerer Livet og lader det Elastikum, som de kalde Tro, slaa svip. Det er det rene Blændværk.*⁶

Feilbergs svar i alle brevene til modstanderne og i hans korrespondance i øvrigt med andre samt med provst og biskop vidner om hans kultiverede, venlige, redelige, fordragelige og menneskelige begavelse og indsigt.

Brørup Højskole

Striden fortsatte og udviklede sig. Den 14. august 1869 holdtes generalforsamling i Eskelund Skole af aktionærer for en påtænkt højskole. *Højskolens Formaal skal være at meddele Undervisning efter en anden Metode end Højskolens i Askov, med hvilken man ikke er tilfreds der paa Egnen, som det hed i indbydelsen*⁷. Denne undervisning var nemlig alt for overfladisk, og der stilledes ingen fordringer til eleverne m.m. Blandt aktionærerne

var også udensogns folk som f.eks. Sønder-skovs ejer, Jens Mømsen.

På generalforsamlingen besluttede man sig for at begynde en højskole den 1. november samme år.

Bennedsen, Stensvangård blev bestyrelsens formand. Skolens forstander skulle være A. C. Riis Lowson, og der blev erhvervet en bygning ved den gamle korsvej i Eskelund til formålet. Det er huset, der i dag har adressen Eskelund Kærvej 1. I 1869 var Eskelund egnens by. Først med jernbanen i 1874 blev stationsbyen Brørup den lokale hovedby.

Skolen kom i gang. Det første år var der 24 elever på vinterskolen og 12 om sommeren – det følgende år 19 og 7 – i 1872 var der 12, og så er der ikke oplysning om de næste år. Riis Lowson og hans støtter, der tabte slaget om præstevalget, tabte også slaget her. Skolen måtte lukke i 1874.

Allerede i 1872 opgav Riis Lowson forstanderjobbet. Han søgte og fik præstekald i Tømmerby, og senere blev han præst i Vestervig, hvor han for øvrigt endte sine dage. Lowsons afløser på skolen, Jens Hansen Fogt, viste sig at være grundtvigsk orienteret, og han plejede omgang med de slemme Askov-lærere.

Feilberg vinder fodfæste

Modstanden mod Feilberg ebbede langsomt ud, hen over de syv år han var i embedet, men den forsvandt ikke helt. Brevvekslingen mellem Feilberg og modstanderne hørte nogenlunde op efter et års tid. Dog ikke for proprietær Bennedsens vedkommende. Han fortsatte angrebene på Feilberg, selv efter denne var flyttet til Darum.

Det hedder flere steder, hvor der er fortalt om tiden og situationen, at *efterhaanden vandt Feilberg folks Hjerter*.⁸

Feilbergs komme til Brørup-Lindknud var et afgjort brud med den tørre rationalisme, hvor der blev holdt timelange og kedelige prædikener og sunget lange salmer med gamle koralmelodier. Feilbergs prædikener var korte, billedrige og poetiske, hentede fra hans rige viden og formet med hans fine sproglige sans – de var små mesterværker både af form og indhold.

Førstelærer J.K. Jensen, Eskelund skrev om Feilberg, da denne kunne være blevet 100 år: *Feilberg var en ejendommelig og uforglemmelig Præst. Han gennemgik ikke Søndagens Tekst, men tog stundom et Ord deraf eller et Eventyr eller et Rejsminde, et Billede, eller hvad andet, der sysselsatte hans Tanker og som kunne kaste Lys over Teksten. Man blev aldrig træt af at høre ham.* – og senere – *Alle der kom i Berøring med dr. H.F. Feilberg, bevarer til deres Dages Ende Mindet om en Personlighed af usædvanlig Lødighed*.⁹

I "Brørup sogns historie" fortælles, at når folk havde fået en recept ved lægen på medicin for et eller andet, kom de til Feilberg; han skulle se, om den var rigtig. Feilberg var altså også kyndig på lægekunst som på så meget andet. Der er mange eksempler på, hvordan han hjalp folk, hvor der var behov. Det kunne være såvel i praktiske ting som på anden måde.

I "Fra Lindknud sogn" fortælles om en dreng i Okslund, som var blindfødt. Feilberg skaffede drengen bøger med blindskrift og ordnede det for ham, så han kom på det kongelige blindeinstitut i København. Drengen blev mange år senere orga-

nist ved Viborg Domkirke på trods af sit handicap.

Feilberg får nyt kald

Efter syv år i Brørup-Lindknud sagde familien farvel til sognene i erkendelse af, at embedet var for magert. Det havde kostet meget, at få præstegårdens landbrug bragt i stand, så det kunne give et afkast, og familien var blevet forøget til efterhånden seks børn.

Ved afskeden sluttede Feilberg med ordene: *Hermed Sluttes jeg Afskriften af Dokumenter angaaende min Indtrædelse i Brørup/Lindknud, og naar jeg skilles fra Sognene med den inderligste Tak for 7 Aars kærligt Samliv, naar jeg det sidste Aar modtog et frivilligt Tilskud til min Løn paa over 300 Rdl. og tog Afsked i Kirken, smykket med Grønt fra øverst til nederst, saa skal mit sidste Ord være: Gud som skaffede mig Plads og bøjede Menneskehjerter imod mig, ham og ham alene Æren.*¹⁰

I betragtning af den bastante modstand, der havde været mod Feilberg og det slemme nye i 1869, kan det undre en eftertids folk, at man så hurtigt vendte om og tog det nye til sig i de to sogne.

Da der skulle findes en afløser for Feilberg, valgtes en præst, Carl Emil Mathiesen, som ikke lagde skjul på, at han var grundtvigianer. Nu gjorde det åbenbart ikke noget med det grundtvigske. Som et kuriosum havde også han, som Feilberg, en fætter blandt Askov-lærerne, nemlig Holger Begtrup.

Alle senere valg af præster i sognene vidner for øvrigt om, at de netop skulle være præster af grundtvigsk observans. Dette holdningsskifte må i høj grad skyldes Feilberg. Han overvandt modstanden og var

den, der bragte det nye til sognene og beredte jordbunden for sine efterkommere. Der fortælles flere steder om, at hans færd blandt folk var jævn og ligetil. Han vandt mennesker med sit stilfærdige væsen og rige lune.

Hvem var H.F. Feilberg, og hvor kom han fra?

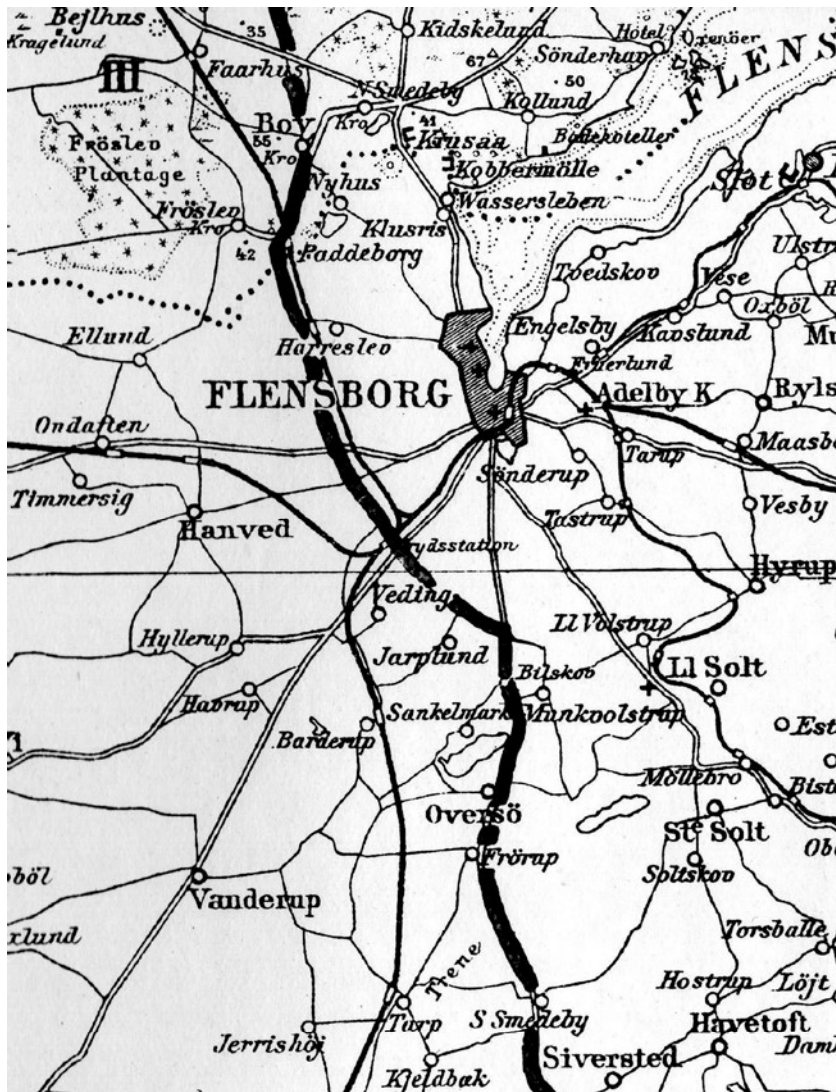
Feilberg blev født i Hillerød, hvor faderen var præst, den 6. august 1831 og døde 13. oktober 1921. Da Henning Frederik var tre år, i 1834 flyttede familien til præsteembedet i Alslev-Hostrup ved Varde, og var der i tre år, inden de fortsatte til embedet i Vester Vedsted. Det var især herfra H.F. Feilberg havde sine barndoms minder. I 1848 flyttede forældrene, Nikolai Laurentius Feilberg og Conrachine Købke til embedet i Ullerup på Als.

Det blev en meget dramatisk tid for forældrene pga. Treårskrigen 1848-50 og siden 1864, men det er en anden historie. Den findes fornemt beskrevet i en lille bog af Peder Beck: "Nikolai Laurentius Feilbergs levnedsløb og kredsen om ham".

Feilbergfamilien har slægtsbånd til flere kendte navne fra Danmarkshistorien. En af moderens otte søskende var den kendte guldaldermaler, Christen Købke. En søster var gift med en farbror til grosserer Holger Petersen på Baldersbæk¹¹. Feilbergerne har haft og har betydningsfulde poster i Danmark, ja også i udlandet for adskilliges vedkommende.

H.F. Feilberg giftede sig med sin kusine, Louise Anna Nutzhorn, så familieskabet med den familie var der i forvejen, og Heinrich Nutzhorn på Askov Højskole var både hans svoger og fætter.

I Solt nogle km syd for Flensborg fik Feilberg sit første embede. Senere kom han til St. Vi og Valsbøl, som var i nabolaget. Kortudsnit fra Hugo Matthiessen: Hervejen, 1934, Billedbilag 5.

H.F. Feilberg gik på latinskolen i Ribe og rejste derefter til København for at studere teologi. Her blev han kendt og fortrolig med mange af den tids personligheder fra

åndsverdenen og fra kunstnerkredse – folk, som fik betydning for ham senere hen.

Som nyuddannet teologisk kandidat fik han embede i Solt på Angel. Det var en stor

overgang for den unge kandidat. Fra det københavnske miljø var han vant til, at man forstod hinanden umiddelbart – på dansk selvfølgelig. På Angel var tysk det anerkendte sprog – endda i kirken. Dansk var proletar-sprog. Det var simpelt og plat at tale dansk. De der betød noget, havde ligefrem skræk for, at blive anset for at være danske, og endeligt havde man da også mest brug for tysk, når der skulle handles, og turen gik sydover.

Spørgsmålet for den unge præst var her, for det første at vække almindelige folks forståelse for modersmålet, og for det andet overhovedet at blive forstået på dansk i kirken.

Hvad kunne en præst da gøre for at komme i tale med folk?

Her kan begyndelsen måske findes til det, Feilberg især har navn for i eftertiden – hans væren folkemindesamler, men han har helt sikkert også haft noget med fra sit hjem. På Als havde forældrene i hvert fald mødt de samme sprogvanskeligheder og spændinger.

Den unge præst måtte ud til folk for at finde ud af, hvordan de kunne komme i snak. Her fik han øje på og for almuens liv – dens særpræg. Han fortalte selv, at han kom til at se almuens liv med dens sæd og skik, dens livsformer og åndelige indhold som en kulturudvikling, der havde sin rod i oldtiden, og derfra med mange mellemlid, gennem udvikling og forbedring strakte sig ned til vore dage. Det, han hørte folk fortælle, skrev han ned. Det var gåder og ordsprog, rim og remser, fortællinger, leve- og talemåder til hverdag og fest, til søgn og helg.

Det lykkedes ham at få folk i tale og få dem til at forstå, at modersmålet betød noget. Ja, at de selv betød noget. De var ikke proletarer. Folk kom efterhånden til at forstå det danske, forstå Feilbergs forkyndelse i kirken – og der opstod et tillidsforhold.

H F. Feilberg var blevet gift med Louise Anna, da han i 1856 blev præst i Solt, hvor de fik deres første børn. Senere kom de til Valsbøl og Store Vi også på Angel.

Hvad nu?

Så kom krigen i 1864 med tabet af de sønderjyske landsdele. Det gik hurtigt sådan, at Feilberg af de prøjsiske myndigheder blev stillet over for krav, han ikke kunne eller ville efterleve. Gudstjenesten skulle f. eks. foregå på tysk, og der skulle aflægges ed.

Han havde, da han læste i København, haft nogen undervisning på Frk. Zahles Pigeskole, som var ny dengang. Der kunne han komme tilbage til, men han valgte at slå sig ned i Odense, hvor han blev lærer på Fru Heins Pigeskole.

Han havde faktisk tilbud om præsteembedet i Kirke Helsinge på Sjælland, men han mente faderen, som også havde måttet forlade sit embede på Als af samme grund som ham selv, trængte mere til arbejdet end ham. Faderen fik kaldet og havde det, til han blev en gammel mand.

Efter fire år i Odense kom opfordringen fra det lille mindretal i Brørup-Lindknud Sogne om at søge det ledige sognepræsteembede, som han så fik.

Præstegården i Præstkjær og forgænger

Præstens indtægt skulle i alt væsentlig komme fra driften af præstegården, der den-

Præstegården i Præstkjær var embedsbolig for sognets præst ind til 1927, hvor der blev bygget ny præstebolig i Brørup. Gården findes stadigvæk, og billedet er fra en senere tid, end da Feilberg flyttede ind i den forsømte præstegård. Lindknud lokalhistorisk Arkiv.

gang lå i Præstkjær midtvejs mellem Brørup og Holsted. Der hørte et stort areal til gården, men landbruget var i en meget dårlig forfatning. Forgængereren Peter Heinsen havde ikke bare forsømt præstegærdningen, han havde også misholdt præstegården. Meget af gårdens jord lå forsømt og udyrket hen.

Feilberg skrev til Louise Anna, mens hun endnu ikke var flyttet fra Odense, og Heinsen heller ikke var flyttet ud af præstegården, den 13. april 1869: *Jeg var nylig til Audiens hos Heinsen; Huset er fuldt af Bundmudder som Schiøtz siger, – det var stramt før, men bliver nok værre. I Køkkenet er Grukedlen brækket ned, Komfyren kommer bagefter, her er Ødelæggelsens Vederstyggelighed.*

Og dagen efter skrev han: *Her ser slemt ud. Da alt er flyttet bort kommer Manglerne til syne, og de er baade mange og store, og jeg er nærvædt at opgive Haabet om et blot nogenlunde hyggeligt Hus til dig naar du kommer. Heinsen er gaaet*

Hjemmefra i Aften, jeg har haft flere Samtaler med ham i løbet af Dagen, – før han er ude af Huset faar jeg ikke Ro. Der skal desværre nok holdes ud nogle Dage endnu. I Morgen skal jeg til Begravelse paa Estrup, følge fru Lautrup, hvis pludselige Død almindelig beklages.¹²

Gud ske Lov; – jeg har det godt, er ved godt Mod og gode Kræfter, møder alle Vegne stor Venlighed og har godt Haab om at komme igennem. Egnen er langt mere stor og afvejlende end i Store Vi, her er smukke Steder og bestemt mange flinke Folk. Jeg tænker meget paa Eder og længes meget efter Eder – – Godnat.¹³

Feilberg var indsat i embedet i januar 1869¹⁴ og må have boet sammen med Heinsen de første måneder til omkring 1. maj, hvor Louise Anna og børnene kom. Præstegårdens beboelse må være blevet sat i beboelig stand inden da.

Heinsen kom for øvrigt til at holde af og få tillid til Feilberg. Han var jo gået af med pension, og denne skulle Feilberg udrede, – sådan var ordningen dengang. Heinsen ville kun modtage pensionen af Feilberg, også efter denne var flyttet til Darum. Men det blev ordnet efter Heinsens ønske ved, at pensionen blev sendt til Feilberg, som så ekspederede den videre til Heinsen.

Feilberg samler folkeminder og tilhængere

I Brørup-Lindknud fortsatte Feilberg med at besøge folk og lytte til, hvad de havde at fortælle. Hans virksomhed som folkemindesamler blev ikke glemt. Hans interesse for, hvordan folk levede i det daglige, har sandsynligvis hjulpet med til at vinde folks tillid. Og så var han absolut ikke kirkens ophøjede embedsmand. Det var nyt dengang at møde sådan en præst.

Fire generationer. Fra venstre er det H.F. Feilberg, dernæst faderen og præsten Nicolai Laurentius, derefter H.F.s ældste søn, der havde navn som faderen, Henning Frederik, og dennes søn Carl Gunnar. Sønnen Henning Frederik var lærer og skolebestyrer, mens barnebarnet Carl Gunnar var teolog, men fik et stort navn som etnograf og blev professor i kulturgeografi. Han var også lærer på Askov Højskole en kort tid. Det er uvist, hvor billedet er taget. Det kan være i Darum eller i faderens præstegård i Kirke Helsinge. Privateje.

Det kan konstateres, at med Feilberg gled grundtvigianismen i de to sogne ind i en sognekristendom uden tendens til frie menighedsdannelse. Der havde, som før nævnt, været en lille ansats til, at nogen af modstanderne ville bryde ud af sognefællesskabet og løse sognebånd til nabopræsten eller endda danne deres egen menighed, men det skete ikke. Feilbergs forkyndelse havde et grundtvigsk præg, men han ville

ellers ikke, som han selv havde sagt til modstanderne, være "partimand".

Tingene føjede sig, som Feilberg ønskede det. Han kendte nøje til den grundtvigske bevægelse, men ville absolut ikke fare frem med bål og brand for at vinde ørenlyd for sagen. Han var skeptisk over for, at der blev missioneret for det grundtvigske på de nye højskoler, – også den i Askov.

I stedet gik han ud og talte med folk for

at samle oplysninger om, hvordan de havde det. Man kan tænke, at han på den måde fuldt så meget som højskolen var med til at myndiggøre folk og få dem til at forstå, at de betød noget. Han mødte folk med agtelse og med respekt for det, de var.

Det er klart, at der dengang mere end nogensinde måske var brug for, at almindelige folk kom til at føle, de var noget værd – var myndige. Højskolen var som sagt i gang med at oplyse, oplive og vække folk på deres måde. Feilberg gjorde det på sin. Da folkestyret blev indført i 1849, havde nogle været i tvivl om, hvorvidt folket var oplyst nok til at tage vare på dette folkestyre. Grundtvig bl.a. gik først ind for at indføre folkestyre, da han havde set, at højskolen i Rødding var blevet til noget. Selvfølgelig nok. Det var nye tider. Folk skulle vækkes af den oversete og ikke regnede almue, de befandt sig i. Der skulle tages vare på det nye *folke* styre – af folket.

Man kan fundere over, hvorfor det netop var her i Sydvestjylland, at folk meget hurtigt tog affære og skabte foreninger, kulturelle som faglige til forbedring af livs- og levevilkår. Der blev etableret virksomheder af forskellig slags, og skoler blomstrede op. Der skulle gøres forsøg med afgrøders gødskning i landbruget, derfor Askov Forsøgsstation. Køernes mælk skulle værdisættes, derfor kontrolforeninger og mejerier og kvægavlsforeninger osv. osv. Højskolen har helt sikkert sin del af æren, men Feilberg har også sin.

Efter syv år i Brørup-Lindknud flyttede Feilberg med sin store familie til Darum-Hunderup. Det kneb med økonomien i Brørup, og kaldet i Darum var federe. Man

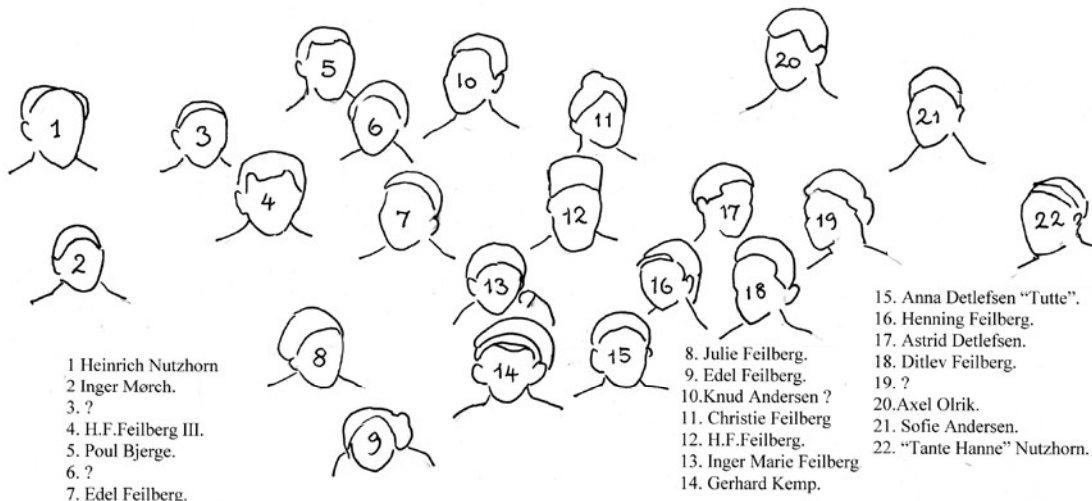

H.F. Feilbergs mindesten i Darum står på et synligt sted ud til vejen foran Darum Præstegård.

Foto: Andreas Bruun.

kan læse om, hvordan han og familien blev afholdt og også der *vandt alles Hjerter*, som det hedder. Og her fik han bedre lejlighed til at dyrke sine mange videnskabelige studier.

I Darum blev det til 15-16 år. En mindesten, der står ved præstegården, vidner om, hvor værdsat han har været. Feilberg følte sig slidt og opbrugt. Han havde haft ugentlige møder for ungdommen i præstegården, hvor han havde holdt foredrag om kirkelige emner, om folkeliv eller læst op om darwinisme o.m.m.a. Han havde efterhånden

Gruppebillede fra Askov ca 1901. (11.H.F.Feilberg's 70-års dag ?)

Familien Feilberg. Nr. 19, som der er ? ved, er helt sikkert Louise Anna, altså H.F. Feilbergs ægtefælle. Privateje.

samlet så meget folkemindestof og andet, der skulle ordnes og udgives, hvis det skulle være. Helbredet var meget skrøbeligt. Han var opslidt og mente, at han snart ville dø.

Familien flyttede til Askov i 1891. Huset hedder for øvrigt stadig "Feilbergs Hus" og blev siden til tjenestebolig for højskolen, men det er nu solgt fra til private, hvorved det har mistet dets særpræg. Feilberg var 60 år ved flytningen, så det blev til 30 år i Askov. Her døde en ung søn, Karl Adolf, og i 1895 Louise Anna. Det var selvfølgelig til stor sorg, men i Askov var der bud efter Feilberg på mange måder.

Tiden i Askov

Selv om Feilberg ikke ville tage direkte del i debatten om alt det nye med Grundtvig, vækkelserne osv., havde han sine tanker om og facon på at møde de nye udfordringer. Mens han var præst i Brørup-Lindknud og også i Darum, læste han bl.a. franske tidskrifter og havde kontakter til England og andre steder. Han vidste noget om, hvad der rørte sig rundt om på kloden. Måske også derfor så han på tingene i Danmark i et større perspektiv.

Askov hørte dengang til Malt Sogn, og her deltog Feilberg i dannelsen af valgmenigheden, som netop da var et spørgsmål, der optog sindene. Man kan læse i protokollen fra de første møder, at Feilberg talte med sognets præst, som han sørgede for at få et godt forhold til. Han fik lov til at have gudstjenesten en gang om måneden i Malt Kirke. Skulle Askov have en valgmenighed, skulle man, så vidt det overhovedet var muligt, undgå en konflikt i forhold til sognet og til dets præst.

*Askov Kirke under opførelse i 1899.
Vejen lokalhistorisk Arkiv.*

Der var det specielle omkring situationen i Askov og etableringen af en valgmenighed, at der egentlig ikke var uenighed om religiøse spørgsmål. Godt nok var man på højskolen ikke begejstret for sognets missionske præst, men det var dog mest et pladsproblem. Højskolen havde vokset sig så stor, at eleverne ikke kunne være i Malt Kirke. En tid var der faktisk tale om blot at danne en menighed med Feilberg som præst, hvis han magtede det – i første omgang uden selvstændig kirke. Det blev det ikke til. Der skulle bygges en kirke, og Feilberg gik med på tanken. Han kom ovenikøbet til at lægge grundstenen søndag, den 27. august 1899, efter der havde været holdt gudstjeneste på højskolen. I protokollen berettes om, at Feilberg i ornat lagde grundstenen med troens ord og fadervor.

Ellers kunne han nu koncentrere sig om sine folkeminder og det videnskabelige arbejde. Det er utroligt, hvad han fik samlet, ordnet og udgivet. Der kan læses om

Feilberg i studerekammeret. Privateje.

hans system med papirlapper med optegnelser, ordnet i blikæsker. Der var i 100.000-vis. Men han fik styr på optegnelserne og fik "Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål" udgivet i 1894. Det var en bog på 3.000 tospaltede sider. Han fik da tildelt graden som æresdoktor ved Københavns Universitet. Bogen giver viden om, hvordan ritualer og ceremonier gik i gang, når f. ex. et barn blev født, når der var bryllup eller dødsfald og begravelse, når høsten var i hus, når fedegrisen skulle slagtes o.m.m. Feilberg udgav endvidere "Fortællere og fortællinger fra andre lande", en samling indianerfortællinger og legender, et stort værk "Dansk

bondeliv" osv. Det kunne forbavse folk, når de mødte ham, at høre den gamle vismand som næsten 90-årig tumle med svære indiske guder, heltenavne og sagn.

Livet igennem havde Feilberg i øvrigt været ferm til håndværksfag. Han havde et drejelad, hvor han kunne dreje de fineste ting såvel i træ som i jern. Han var desuden en anerkendt botaniker. Og han kunne nå noget nær det fuldkomne som fortæller, hedder det et sted.

En mindeværdig mand

Henning Frederik Feilberg døde den 13. oktober 1921. Hans kone og søn, der var døde omkring 1895, var blevet begravet på Malt Kirkegård. Valgmenighedskirken blev først etableret i 1900 og dermed også kirkegården i Askov. Louise Anna og sønnen, Karl Adolfs kister blev gravet op og flyttet fra Malt til Askov Kirkegård, og gravsat dér sammen med manden og faderen. Siden blev der rejst en stor sten på graven, hvori de tre navne blev hugget af Vejen-kunstneren Hansen Jakobsen. Stenen er en part af en stor sten, der blev delt i tre. Den største del står som genforenings-sten i Skibelund Krat, en anden del står som genforenings-sten i Rødding.

Senere er en datter blevet begravet i samme gravsted. Hun var ugift og boede sammen med faderen i huset til hans død, og derefter til hendes egen i 1954. Også hun var et kendt ansigt i Askov, hvor ældre folk har kunnet fortælle om hendes gode egenskaber og om hendes principfasthed.

På gravstedet står også en mindre sten med indskriften: *AF GUDS NÅDE ER JEG DEN JEG ER.*

Feilberg og datteren Edel, der holdt hus for sin far. Familien Feilberg priser nu Edel for, at hun passede på faderens meget store samling af brevskeber og andre papirer. Privateje.

Feilberg kom til at opleve genforeningen i 1920, og i den anledning havde han sidste gang gudstjenesten i Askov Kirke, den 10. juli 1920.

Feilberg efterlod sig en meget stor mængde viden om, hvordan folk egentligt levede og havde det på den tid – viden om en kultur, der var. Han havde timer, var med i lærerkollegiet og blev brugt på Askov Højskole. Han levede i en tid, der var stærkt præget af nederlaget i 1864. Tre af hans

brødre havde deltaget i krigen, og han havde som præst i Store Vi på nært hold været vidne til det frygtelige tilbageslag for de danske soldater fra Dannevirke. Dog siger han et sted mange år senere noget om det smertelige i tabet af de sønderjyske landsdele: ... at Nederlaget dog vist paa mange Maader har bragt stærke aandelige Rørelser ind i vort Folk, – det gælder da om at forstaa hinanden tilbunds. Vi er et lille Folk, inden snævre Grænser

H.F. Feilbergs gravsten på Askov Kirkegård.
Foto: Andreas Bruun.

og skal vi frem, maa vi løfte i Flok uden gensidig Mistænksomhed eller Misforstaaelser.¹⁵ Et andet sted opfordrer han jyske venner til at *hjælpe med Oplysninger til hans Samlinger, for paa den Maade at være med til at gøre Ære af vort Sprog, jeg tror det er det Værd.*¹⁶

Noter

- 1 Der er en lang historie om den sag. Schmidt 1949, s. 236.
- 2 Schmidt 1949, s. 245.
- 3 Schmidt 1949, s. 246.
- 4 Jensen, J.K. 1932, s. 45 og 46.
- 5 Jensen, J.K. 1932, s. 46 og 47.
- 6 Jensen, Bodil Riber 1990, s. 90.
- 7 Schmidt 1949, s. 329.
- 8 Thøgersen, s. 105.
- 9 Schmidt 1949, s. 250.
- 10 Jensen, J.K. 1932, s. 73.
- 11 Baldersbæk-bogen 1985, s. 17.
- 12 Jensen, J.K. 1932, s. 76-77.
- 13 Jensen, J.K. 1932, s. 77.
- 14 Schmidt 1949, s. 245.
- 15 Bruun 2007, s. 36.
- 16 Bruun 2007, s. 36.

Litteratur

- Baldersbæk-bogen. Holger Petersens Fond 1985.
Beck, Peder: Nikolai Laurentius Feilbergs levnedsløb og kredsen om ham. Poul Kristensens Forlag 1981.

Bruun, Andreas: H.F. Feilberg. Historisk Arkiv for Brørup og Omegn – Årsskrift 2007, s. 27-36.

Frandsen, Agner: Askov Kirke. Fra valgmenighedskirke til sognekirke i højskolebyen. Poul Kristensens Forlag 2003.

Jensen, Bodil Riber: Da grundtvigianismen kom til Brørup – Lindknud sogne. Ribe Stifts Årbog 1990.

Jensen, J.K.: Et par Bemærkninger i Anledning af H.F. Feilbergs Ophold i Brørup. Fra Ribe Amt 1932, s. 40-77.

Kristensen, Marius: H.F. Feilberg. Fra Ribe Amt 1932, s. 35-39.

Matthiessen, Hugo: Hærvejen, 1934.

Schmidt, August F.: Brørup sogns historie. Brørup Boghandel 1949.

Thøgersen, Niels: Fra Lindknud sogn. August F. Schmidt, Brabrand 1936.

Andreas Bruun, f. 1936. Knudsmindevej 20, 6650 Brørup. Har haft landbrug i Vittrup i 25 år og var derefter graver i Askov i 15 år. Har siddet i bestyrelser i landbrugets tjeneste og i kulturelle foreninger, blandt andet for Museet på Sønderkov. Er formand for Lindknud lokalhistorisk Forening, medudgiver af flere lokalhistoriske bøger og har leveret historier til forskellige historiske skrifter.